

AZTEKI, INKI, MAJI – STIKI

AZTEKI - Hernando Cortez aprila 1519 pristane na Mehiški obali in dal sežgati svoje ladje, in tako mu ostala samo pot napr; oddidejo **Tenochtitlan**, prestolnico Aztekov - vsi Azteki so bili natančno poučeni o zgodovini svojih prednikov in o čaščenju bogov, nihče ni zrasel brez izobrazbe. Ob prihodu Corteza so živela azteška plemena v demokratični družbeni ureditvi, v zvezi treh mest in imela pod oblastjo večji del Mehike, razdeljeni na plemena in rodove. Amerika je bila celina, ki je burila duhove, tu naj bi bili kupi biserov, kepe zlata v rekah, v gozdovih pa škratje in Amazonke. Cortez je prišel v Santo Domingo 1504, postal je lastnik plantaž in se odločil, da bo odkril nove dežele (tu so živeli zelo skromno, preživljali so se z obdelovanjem polj in lovom). 1519 je odplul proti mehiški obali - zaradi svojih vojaških in organizatorskih sposobnosti v kratkem času osvojila velike dele dežele – vsaka skupnost, ki so jo našli je imela že starejšo kulturo in vsaka je govorila v svojem jeziku. Torej pred špansko osvojitvijo ni bilo nikoli enotne države. Vera v Mehiki je bila v grobem enotna, v posameznostih pa se je zelo razlikovala. V času Cortezovega prihoda so Azteki poznali samo zgodovino od vlade **Itzcoatla** naprej (1428 – 1440), kajti ta kralj je dal požgati vse stare zapiske, vse kar je bilo prej, je bila legenda. Po Itzcoatlu je leta 1440 prišel na prestol **Moctezuma I.** (»Jezni gospodar«). Sprva je bojeval majhne obmejne vojne, potem se je lotil obmejnega mesta Tlaltelolca, vendar ga ne osvoji. Želel je namreč priti do bogate obale Mehiškega zaliva. Azteki so si prizadevali, da bi sproti oskrbovali mesto Tenochtitlan, saj ni imelo nobenega zaledja. Bili so pripravljene prevzeti kulte različnih bogov od premaganih plemen, čeprav je njihov glavni bog ostal Huitzilopochtli. **Axayacati (1469 – 1486)** »Bledi vodni obraz«, pod njim zraste vojaško plemstvo, ki je izpodrinilo prvotno rodovno ureditev. Bil je najbolj aktiven azteški vladar. Umrl je mlad, uspelo pa mu je osvojiti mesto Tlaltelolco, ki ga pridružil Tenochtitlanu in leta 1473 so prevzeli vodilne položaje v mestu azteški plemiči. Razširil je meje svojega ozemlja, zatrl številne upore. Taraskov na severu ne uspe podjarmiti. **Tizoc (1481 – 1486)**, slabič in nesposoben vladar. Položaj azteške prestolnice je bil ugoden. Nešteti kanali so predšpanski Ameriki dali možnost za prevoz ljudi in blaga po vodi. Prevladovala je izenačena sestava kmetov, trgovcev in vojakov, prebivalci so bili zelo prilagodljivi. Od starih kultur so si prisvojili samo tisto, kar so potrebovali. **Ahuizotl (1486 – 1503)** »Pošastna vodna žival«, pri posvetitvi velikega templja je bilo žrtvovanih na tisoče ujetnikov, sužnjev in prostovoljcev. Med njegovo vlado so se vseskozi bojevali, vladar je zatiral upore, osvajal nove države in prodril prav do obale Pacifika. **Moctezuma** je bil vihrav in uspešen bojevnik, po kronanju je dobil drugačen značaj. Postal je verski fanatik. Tenochtitlan je bilo najbolj živahno mesto novega sveta, privlačil je podeželsko prebivalstvo. Imel je pitno vodo, katero je zagotavljal vodovod. Pomemben je bil bombaž in barvila, dragi in poldragi kamni ter kakavova zrna, ki so služila kot plačilo. Z obale je prihajala vanilja, perje redkih ptičev in krzna jaguarjev. Mesto je bilo sedež bogate dinastije, kraj za čaščenje bogov in središče trgovine. **Azteška umetnost** in vera sta bili v 15 in 16. stoletju sad številnih, dostikrat nasprotujočih si idej in oblik minulih kultur in tujin narodov. Najpomembnejša je bila tragična odvisnost človeka od sveta okoli njega. Človek v življenju ni smel veliko pričakovati. Mit o Pernatem bogu je bil eden izmed vzrokov za pospešitev propada Aztekov. (vzporednice z prihodom Corteza). **PRIHOD ŠPANCEV:** Corteza so sprejeli kot najvišjega častnega gosta. Že prej so mu pošiljali darove, da bi ga pregovorili k odhodu. In prav ti darovi so netili španski pohlep. Cortez je šel k azteškemu vladarju Moctezumu in ga naredil za svojega ujetnika, ter tako dobil v roke oblast v Mehiki. Kraljev namestnik na Kubi je slišal za to, in želel odstaviti Corteza, vnel se je boj in Narvaez je bil poražen. Moctezumo so kamenjali lastni rojaki, ko je skušal preprečiti predčasno vstajo. Zavzete se zaključijo z vojaškim spopadom, prestolnica je bila zravnana s tlemi, ostalo Mehiko je Cortez osvojil od 1522 - 1526. Zadnji azteški vladar je bil **Cuauhtemoc**, katerega je

Cortez dal obesiti, vendar na koncu ostane praznik rok - ni bil imenovan za podkralja Nove Španije, odstavljen je bil celo kot guverner Mehike. Kasneje je kot generalni kapitan še osvojil Spodnjo Kalifornijo, ter Florido, ter današnji Teksas, vendar tam ne najde ničesar. Ko se vrne v Španijo dobi naziv vojvoda doline Oaxaca, kar je predstavljalo morda le 1/12 vsega ozemlja, ki ga je osvojil. V uničeni prestolnici Aztekov je nastalo mesto **Mexico** v španskem kolonialnem slogu, razvilo se je v središče nove Španije.

MAJI - kultura je že doživljala zaton in razpadala zaradi notranjih bojev, dežela je bila opustošena. 1464 orkan uniči skoraj cel polotok, 1480 kuga. 1511 so sem stopili prvi **Španci** – ki so doživeli brodolom v Karibskem morju, vsi razen 2 so bili žrtvovani bogovom, mesto se je Špancem upiralo več kot 30 let. 1527-28 in 1531-35 so brez uspeha napadali, pokorili so edino dinastijo **Xie**. Družina **Cocom** se je branila. Med tema dvema družinama se je leta 1536 vnel spor in razcepil podložnike obeh dinastij. 1540 zopet napadejo Španci, Maji se ne branijo, sicer se leta 1546 in 1547 še upirajo, a je prepozno in **Francisco de Montejo** zavzame državo.

INKI - Deveti Inka **Pachacutec** (najbolj priljubljeni), z njegovo vladavino se je začelo zgodovinsko oprijemljivo obdobje v centralnih Andih (organizator, reformator, osvajalec) - leto je razdelil na 12 mesecev, preuredil koledar (pomemben za poljedelstvo); glede na svojo koristnost ljudi razdeli na 12 stopenj; živali niso udomačili (le morske prašičke, lame in pse) Ljudstvo so natančno popisali. 10. Inka **Tupac Yupanqui** eden najuspešnejših vojskovodij, močno širjenje ozemlja. 11. Inka **Capac**, nadaljeval je z osvajanji, največje ozemlje pod njegovo vlado, upor. Umre za kugo, nasledstvo ni določeno. Boji med sinovoma **Hauscarjem in Atahuallapa-jem**. 1532 zmaga Atahuallpa vendar Španci pridejo kaj kmalu 1532 v Cajamarca in Inka ujamejo (Špancem se gre samo za denar in Inka je obljubil, da jim bo dal prostor, do vrha napolnjen z zlatom) Pizzaro je dobil plen, vendar je Inka obtožil, da je skoval zaroto – da je privrženec mnogoženstva in da je dal ubiti brata, zato ga je špansko sodišče obsodilo na smrt na grmadi. Ker je prestopil Ink v krščanstvo, ga je doletela milejša smrt z zadavljenem. Ljudstvo je ostalo tako brez voditelja in je tako brez odpora podleglo Špancem. Ti so postali neomejeni vladarji dežele. Pizzaro je leta 1535 ustanovil mesto **LIMO**, deset let kasneje je Pizzaro padel v boju in umrl. Inkovska kultura je našla zatočišče v dolini Urubamba (Machu Picchu), ki so ga odkrili leta 1911.